

comenius contact

“Wij zijn allen burgers van één wereld”

Jaargang 8, no. 11, februari 2003
Uitgave van de COMENIUS STICHTING
Postbus 5810, 1410 GA NAARDEN

10 jaar Comenius Stichting

Terugblikken en vooruitzien vormen twee vaste onderdelen van vieringen en herdenkingen. Het memoreren van het tienjarig bestaan van de Comenius Stichting volgt dit oude gebruik. Eerst staan we kort stil bij de overwegingen die geleid hebben tot het oprichten van de Stichting in 1993. Vervolgens gaan we kort in op de vraag in hoeverre de Stichting haar bestaansrecht inmiddels heeft bewezen.

De Comenius Stichting werd in 1993 opgericht door Jan Meijer. Als inwoner van Naarden vroeg hij zich af hoe met name de Stichting Comenius Museum in de toekomst zou inhaken bij de grote belangstelling voor het gedachtegoed van Comenius die er tijdens de vieringen in 1992 bleek te bestaan. Het ging Meijer daarbij overigens om de actualiteit van Comenius gedachtegoed en vooral om de mogelijke bijdrage ervan aan het publieke debat over de morele orde in de moderne samenleving. Meijer vreesde, dat deze optiek op het gedachtegoed van Comenius in de activiteiten van het museum onvoldoende aan bod zou komen. Teneinde in de vermeende behoefte te voorzien richtte hij op 15 september 1993 de Comenius Stichting op. Het doel ervan is het gedachtegoed van Comenius bij een zo breed mogelijk publiek levend te houden en in samenklank te brengen met het humanistisch-getinte denken in onze tijd.

Vanaf de oprichting tot op heden heeft de Stichting diverse Comeniusdagen georganiseerd in de Grote Kerk in Naarden. Op deze bijeenkomsten werd telkens een actueel maatschappelijk thema door een spreker van naam in de geest van Comenius uitvoerig belicht. De bijeenkomsten werden druk bezocht. Bovendien werden zij door het publiek zeer gewaardeerd. Kennelijk voorzien zij in een behoefte, maar helaas niet voor jongeren, dertigers en veertigers. Overigens geldt deze vaststelling ook voor andere, vergelijkbare bijeenkomsten. Het bestuur van de Stichting maakt zich dan ook de nodige zorgen over de vraag of er in de nabije toekomst nog wel voldoende draagvlak zal zijn voor haar activiteiten.

Op 28 maart a.s. wordt er wederom een Comeniusdag georganiseerd. Voor het programma verwijzen we naar de artikelen verderop in dit nummer. Hier vermelden we alleen dat er behalve een voordracht en muziek nog twee andere onderdelen op het programma staan. Het bestuur van de Stichting heeft

namelijk besloten op de Comeniusdag ook enkele Comeniuspenningen uit te reiken aan personen die zich in ons land bijzonder verdienstelijk gemaakt hebben voor het verbreiden van het gedachtegoed van Comenius. Bovendien wil het bestuur tijdens de bijeenkomst een beeld van Comenius overhandigen aan Václav Havel, die op 2 februari jl. zijn ambt als president van Tsjechië heeft neergelegd. Op de overwegingen die tot dit eerbetoon aan Havel geleid hebben, komen we verderop terug.

Tenslotte spreken we de hoop uit, dat velen op 28 maart a.s. de viering van Comenius' geboortedag met hun aanwezigheid luister zullen bijzetten.

Het bestuur van de
Comenius Stichting

Comeniusdag 2003

Op vrijdag 28 maart a.s. wordt in Naarden de geboortedag van Jan Amos Comenius feestelijk herdacht. 's Ochtends worden er door de burgemeester en door de ambassadeurs van Tsjechië en Slowakije kransen gelegd bij het standbeeld en op het graf van Comenius. Om 14.00 uur begint de bijeenkomst van de Comenius Stichting in de Grote Kerk. Het thema van de voordracht dit jaar is: *De vorming van Europese burgers*. De voordracht wordt (in het Nederlands) gehouden door de heer dr. Otto von der Gablentz. De muzikale omlijsting wordt verzorgd door het salonorkest *Humoresque* van het Naardens Kamerorkest. De toegangsprijs is € 12,50; voor twee personen € 20,- en voor jongeren en 65+'ers € 10,-. Voor donateurs is de toegang gratis.

Voor de keuze van het thema wordt korthedshalve verwezen naar de troonrede 2002. In deze rede merkte de koningin op, “dat het debat over Europa zich niet mag beperken tot bestuurders en instituties. Gelet op de grote veranderingen die voor de deur staan, vindt de regering een nieuw elan in het Europese bewustzijn van de burgers noodzakelijk.”

Voor wie vertrouwd is met het gedachtegoed van Comenius klinkt het pleidooi van het staatshoofd als een verre echo van dat van Jan Amos. Want tijdens en na de zeventiende-eeuwse godsdienstoorlogen pleitte hij al nadrukkelijk voor een grondige verbetering van de verstandhouding tussen de verschillende volkeren in Europa en daarbuiten. Klaarblijke-

lijk bevat het pleidooi van Comenius de nodige stof om over na te denken, toen en ook vandaag nog.

Het bestuur van de Comenius Stichting is verheugd, dat de heer Von der Gablentz bereid is een voordracht te houden over de feitelijke en de gewenste invullingen van het Europese burgerschap. Want evenals Comenius heeft de heer Von der Gablentz (1930) een groot deel van zijn leven in het buitenland doorgebracht. Hij was onder meer ambassadeur van de Duitse Bondsrepubliek in Moskou, Tel Aviv en Den Haag. Van 1996 tot 2001 was hij rector van het Europacollege in Brugge. Dit instituut verzorgt een eenjarige postdoctorale opleiding in Europese aangelegenheden voor jonge economen, juristen, politicologen en bestuurskundigen uit de verschillende Europese landen. Na zijn emeritaat heeft de heer Von der Gablentz domicilie in Amsterdam gekozen.

In zijn voordracht zal de heer Von der Gablentz – in de geest van Comenius – ingaan op de kernvraag: *Wat betekent de ‘vorming’ van Europese burgers in de context van de verscheidenheid waarin het Europese erfgoed in de loop der tijden figuur en gezicht heeft gekregen in het zelfbeeld van de burgers van de verschillende lidstaten?*

Na afloop van de voordracht is er gelegenheid tot het stellen van vragen.

Havel en Comenius

Wie kennis heeft van de denkbeelden van Václav Havel weet dat zijn optiek op de morele orde in de samenleving naadloos aansluit op het gedachtegoed van zijn landgenoot Comenius. Voor degenen die niet vertrouwd zijn met deze materie volgt hier een korte uiteenzetting. Hierin wordt onderbouwd waarom de Comenius Stichting de heer Havel met een beeld van Comenius wil eren.

Opvallend is, dat de twee bekendste Tsjechische presidenten, t.w. Masaryk en Havel bij hun ambtsaanvaarding (in 1918 resp. 1989) zich beiden beroepen op Comenius. Beiden hebben in hun eerste toespraak tot het volk geciteerd uit Comenius' bekende geestelijke testament geschreven in 1650 na de Vrede van Westfalen (1648): *Het testament van de stervende moeder der Broederuniteit*. [Nederlandse vertaling 1928 door R.A.B. Oosterhuis. Tweede druk, Amsterdam 1990.]

In dit traktaat vermaakt Comenius de geestelijke idealen van zijn Broedergemeente aan zijn landgenoten en roept hij hen op het erfgoed der vaderen te koesteren. Comenius spreekt de verwachting uit, “dat na het voorbijrazen van de stormen van de toorn Gods, wegens onze zonden over onze hoofden ontketend, het bestuur van uw aangelegenheden tot u zal wederkeren, o, Tsjechisch volk.”

Toen de huidige president van Tsjecho-Slowakije, Václav Havel, zijn eerste nieuwjaarsrede op

1 januari 1990 voor radio en televisie hield, besloot hij zijn toespraak op dat gedenkwaardige moment met een verwijzing naar Comenius: “Uw bestuur, volk, is tot u weergekeerd.” Met deze uitspraak stipuleerde Havel twee zaken. Ten eerste dat Tsjecho-Slowakije zich nu eindelijk via een zachte revolutie bevrijd had van de communistische onderdrukking, die ruim veertig jaar had geduurd en velen tot slachtoffer had gemaakt. Ook Havel zelf was door de communistische inquisitie getroffen: in de voorafgaande twintig jaar, de periode van politieke ‘normalisering’ waarbij getracht werd alles uit te wissen wat aan de Praagse Lente herinnerde, mocht zijn werk in eigen land niet worden gepubliceerd of opgevoerd. Bovendien werd hij in verband met zijn leidende rol in Charta 77 tot een fikse gevangenisstraf veroordeeld die hij nauwelijks overleefde, omdat hij bij zijn astma ook nog een longontsteking opliep. Met de bovenstaande verwijzing naar Comenius luidde Havel voor ‘het volk’ van Tsjecho-Slowakije een periode in, waarin het daadwerkelijk via democratische verkiezingen het bestuur over zijn land weer in eigen hand kon nemen. Daarbij koos Havel tactisch voor de term ‘het volk’, terwijl Comenius zich eertijds tot het Tsjechische (inclusief het Tsjechischsprekende Moravische) volk richtte. Het Slowaakse volk werd in Comenius' tijd als een verwant, maar vreemd volk gezien. Ironisch genoeg is dit nu weer het geval. In de tweede plaats verwees Havel nadrukkelijk naar Comenius om duidelijk te maken dat hij zichzelf erfgenaam voelt van de (bijbels-)humanistische traditie in de Tsjechische landen waarvan Comenius de erflater is. Wie Havels levensbeschouwing kent, weet dat hij zich altijd sterk aangetrokken voelde tot deze denktraditie die, wortelend in de reformatie, het morele onderzoek boven het dogma en het woord boven het zwaard stelde en die broederschap opvatte als een oprechte verbondenheid op basis van gelijkwaardigheid en wederzijds respect in plaats van het onder het communisme geperverteerde begrip solidariteit.

Deze (bijbels-)humanistische traditie werd voor het eerst expliciet geformuleerd door de eerste ‘burgerlijke’ president van Tsjecho-Slowakije, T.G. Masaryk, in zijn boek *Česká otázka* (De Tsjechische kwestie, Praag 1895). Ook hij stond op de drempel van een nieuw tijdperk toen hij in 1918 de nieuw gevormde republiek Tsjecho-Slowakije mocht leiden, nadat het Oostenrijks-Hongaarse imperium, waarin de Tsjechen en Slowaken slechts een uiterst bescheiden rol hadden kunnen spelen, aan het einde van de eerste wereldoorlog was ineengestort. Daarmee kwam een einde aan een periode van drie eeuwen Habsburgse onderdrukking, waarbij de Tsjechen en Slowaken hun nationale identiteit nauwelijks hadden weten te bewaren en bijna volledig ten prooi waren gevallen aan een krachtdadige germaniserende en magyarserende politiek. Comenius leefde aan het begin van deze nationale catastrofe en hij heeft de aanvang van de contra-reformatie in zijn land aan den lijve ervaren. Hij voorzag de noodlottige ontwikkelingen en hij heeft vergeefs getracht deze ten goede te keren. Maar in 1650 beseftte hij dat er weinig meer te doen viel.

Bijgevolg kon hij niet anders dan zijn volk de hierboven aangehaalde troostende woorden uit zijn testament toevoegen.

Men kan er over twisten hoever de Tsjechen sinds het aantreden van Havel gevorderd zijn met het hervormen van de publieke instituties en met het verbeteren van de tussenmenselijke omgang in het publieke domein in de geest die ook Comenius voorstond. Een democratische samenleving (waarin mondige burgers in goed overleg bouwen aan de nieuwe instituties die Havel in het voetspoor van Comenius bepleitte) lijkt in Tsjechië nog ver weg. De kloof tussen de burgers en de politici, waarover Havel klaagde, is kennelijk nog steeds niet overbrugd. Misschien liep Havel wel te ver voor de muziek uit. De toekomst zal het leren.

Een unieke aanbieding

Van de ruim tweehonderd publicaties en de vele brieven die Comenius tijdens zijn leven schreef, zijn er slechts enkele in het Nederlands vertaald. De laatste vertaling verscheen in 1992 bij gelegenheid van de viering van Comenius' 400ste geboortedag. In dat jaar kwam de *Via Lucis, De Weg van het Licht* uit. De keuze voor het vertalen van dit boek is terecht. De ontstaansgeschiedenis ervan maakt duidelijk waarom.

Comenius schreef de *Via Lucis* tijdens zijn korte verblijf in Londen in 1641/42. Op uitnodiging van enkele geleerden die aldaar het onderwijsstelsel wilden hervormen in de geest van Comenius was hij naar Engeland gereisd. Helaas dwong het uitbreken van de burgeroorlog Comenius Engeland vroegtijdig te verlaten. Zodoende kon hij zijn werk niet afmaken. Vanuit Engeland reisde hij via Nederland naar Zweden. Hier hoopte hij zijn activiteiten ten behoeve

van de vernieuwing van wetenschap en onderwijs te kunnen voortzetten. Helaas vond Comenius ook daar noch de tijd, noch de rust om zich volledig aan zijn 'pansofie' te kunnen wijden. Pas in 1668 slaagde hij erin om het boek (voorzien van een nieuw Voorwoord) te publiceren. Comenius droeg het boek op aan zijn collega's van de Royal Society, de Engelse Academie van Wetenschappen.

De *Via Lucis* behoort tezamen met de *Consultatio Catholica* tot de filosofische hoofdwerken van Comenius. In de *Via* werkt hij zijn bijbelsgeïnspireerde 'pansofische' wetenschapsfilosofie uit. In de *Catholica* gaat hij uitvoerig in op de bijbels-humanistische ethiek en inzonderheid op de (kerk-)politieke en de sociaal-filosofische implicaties ervan. Beide werken staan overigens in functie van Comenius' hoogste doel: het verbeteren van de tussenmenselijke betrekkingen door een 'reform' van de orde van de communicatie en de informatie in de toenmalige samenleving.

In de *Via Lucis* komen de belangrijkste denkbeelden van Comenius naar voren, zoals die inzake de bijdrage van de mens aan de goddelijke opdracht tot verbetering van de wereld, de bekering van de gehele mensheid, het belang van goede schoolboeken en de rol van de drukpers op dit gebied. Voorts het oprichten van een internationaal college van geleerden en het ontwerpen van een universele taal. De Nederlandse uitgave bevat een inleiding door C. Gilly. Hierin wordt uitvoerig ingegaan op de relatie tussen Comenius en de Rozenkruizers. Het boek is uitgegeven door de Amsterdamse Bibliotheca Philosophica Hermetica. De stichter van deze bibliotheek Joost Ritman heeft een genereus gebaar gemaakt. Hij heeft 250 exemplaren van dit boek *gratis* beschikbaar gesteld voor de donateurs en de belangstellenden van de Comenius Stichting. Geïnteresseerden kunnen het boek *schriftelijk* bij de Comenius Stichting bestellen. De verzendkosten à € 6,- worden in rekening gebracht.

COMENIUS STICHTING

De Comenius Stichting heeft als doel het verbreiden van de kennis over de persoon en het gedachtegoed van de Tsjechische wijsgeer, pedagoog en theoloog Jan Amos Comenius (1592-1670) wiens denkbelden nog steeds een grote actualiteit bezitten.

COMENIUS CONTACT

Comenius Contact beoogt een platform te zijn voor allen die een bijdrage willen leveren aan de verspreiding en verdieping van Comenius' gedachtegoed. De gepubliceerde teksten zijn voor de verantwoordelijkheid van de schrijvers en vallen buiten de competentie van de Comenius Stichting. De redactie behoudt zich overigens het recht voor om teksten desgewenst in te korten.

Comenius Contact verschijnt in principe twee maal per jaar. Gelet op de doelstelling van de Comenius Stichting, om het gedachtegoed van Comenius aan een zo breed mogelijk publiek bekend te maken, wordt Comenius Contact gratis verspreid.

BESTUUR COMENIUS STICHTING

Voorzitter: dr. J.A.M. Carpay

Vice-voorzitter: J.J. Meijer

Secretaris: M.J.H. van den Maagdenberg-Demaret

Penningmeester: vacant

Lid: M.P.D.B^{esse} van Sytzama-van der Borch tot Verwolde

Lid: A.T. Moussault

Lid: M. Schröder

COMITÉ VAN AANBEVELING

Mr. J.A.N. Patijn, burgemeester van Naarden, voorzitter

Leden:

Jhr. mr. D.J. de Geer, rechter te Zutphen

Z.E. Petr. Kubcmát, ambassadeur van de Tsjechische Republiek

Z.E. J. Kuderdavy, ambassadeur van de Slowaakse Republiek

Mr. B.J. Asscher, oud-president van de Rechtbank te Amsterdam

Dr. B. Knapen, lid Raad van Bestuur PCM

Mevr. dr. Rita Kohnstamm, psycholoog en publiciste

De heer Thijs van Leer, musicus en componist

Mevr. dr. B.E. van Vucht-Tijssen, voorz. Nat. UNESCO cie.

Prof. dr. H.W. von der Dunk, em. hoogleraar RU Utrecht

Prof. dr. L. Leertouwer, cm. hoogleraar RU Leiden

Prof. dr. J.M. Veenman, voorzitter Raad van Bestuur Stork N.V.

RAAD VAN ADVIES

Mevr. drs. L. de Court Onderwater-Twijnstra Ph D, psycholoog

Dr. mr. G.J. Leibbrandt, vm. voorzitter Nationale Unesco Commissie

Mevr. Prof. dr. D.W.J.M. Pessers, rechtssocioloog en publiciste

Dr. F.H.J.M. Suasso de Lima de Prado, slavist en publicist

SECRETARIAAT COMENIUS STICHTING

Postbus 5810, 1410 GA Naarden

Telefoon: 035-694 0526

Postgiro: 2326180

Bankrek.: ABN AMRO: 554085216 t.n.v. Comenius Stichting te Naarden

e-mail: info@comenius-naarden.nl

website : http://www.comenius-naarden.nl

ISSN: 1568-9565

Druk: Drukkerij Walden, Bussum

DONATEUR ZIJN VAN DE COMENIUS STICHTING

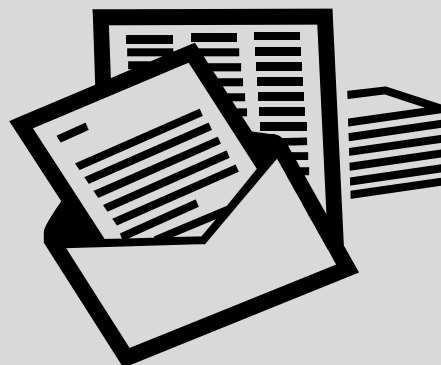
Iedereen die belangstelling heeft voor de activiteiten van de Comenius Stichting kan dit kenbaar maken door zich op te geven als DONATEUR.

De stichting verkrijgt haar gelden uit bijdragen van fondsen, bedrijven, stichtingen alsmede uit donaties van particulieren.

Aanmelding als donateur kan geschieden d.m.v. het overmaken van minimaal € 16,50-- per jaar. Donateurs ontvangen automatisch Comenius Contact en één gratis toegangskaart voor de Comeniusdag.

Donateurs die € 45,-. of meer storten ontvangen tenminste twee toegangskaarten voor de Comeniusdag.

De Comenius Stichting is vrijgesteld van schenkings- en successierechten in de zin van artikel 32 ten eerste en artikel 33 ten eerste van de successiewet 1956.

ACCEPTGIRO

Bent u reeds donateur dan ontvangt u binnenkort automatisch een op naam gestelde acceptgiro.

Bent u nog geen donateur dan kunt u gebruik maken van onderstaande bon. Na ontvangst zullen wij u zo spoedig mogelijk een acceptgiro sturen. Aangezien het bestuur niet over een 'sparpot' beschikt hopen wij dat door uw gulle en tijdige bijdrage de voorbereidingen voor de organisatie van de volgende Comeniusdag met voldoende financiële middelen doorgang kan vinden.

Naam en

Voorn.:

Adres:

Postcode:

Woonplaats:

Geeft zich hierbij op als donateur voor de Comenius Stichting en zal jaarlijks tot wederopzegging :

€.....(min.€ 16.50-) geven aan de Stichting.

Datum.....

Handtekening.....

Deze bon opsturen in een ongefrankeerde enveloppe naar Comenius Stichting,
Antwoordnummer 484,1400 WC NAARDEN